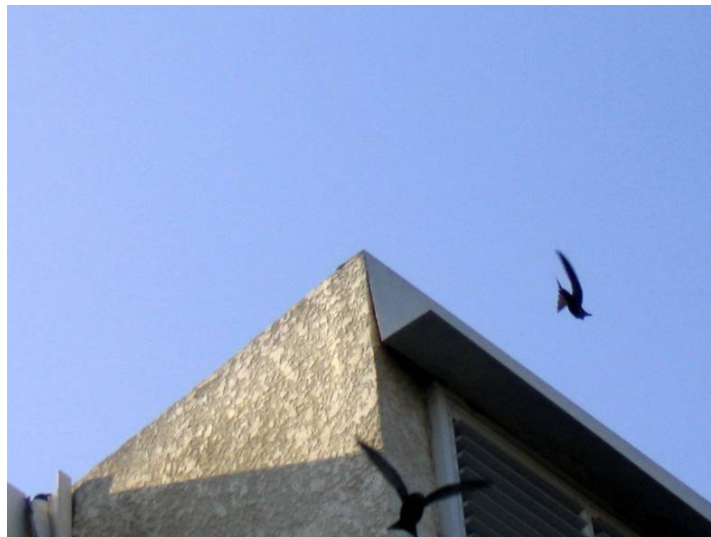

סיס החומות - Common Swift

סיסים

צילום : אמנון האן

המין: סיס חומות

שם מדעי: *Apus Apus*

שם אנגלי: Common Swift

מקור השם ופירושו: סיס הוא שם מקראי: "ותור וסיס ועגור שמרו את עת בואנה" (ירמיה ח', 7). השם הוא אונומטופאי - יש בו ניסיון לחקות את צליל קולו של העוף - "סי-סי-סי" אותן הוא מרבה להשמיע במעופו.

השם המדעי הוא צירוף של "A" לשלילה, כלומר ללא; *pus* - רגל, כלומר "עוף חסר רגליים", וזאת משום רגליו הקטנות והחלשות, המוסתרות בעת המעוף מתחת למעטה הנוצות.

פירוש השם האנגלי הוא "מהיר מעוף מצוי".

שם נרדף: סיס ערים.

סימני זיהוי בולטים: עוף קטן שהופעתו כהה אחידה, בעל כנפיים ארוכות וחרמשיות, המצוי לרוב בלהקות הצוחחות ומצייצות ללא הרף.

סיסים בשמים

צילום : אמנון האן

תיאור: הגוף קצר, דמוי כישור ומותאם היטב למעוף. אורך גופו 16-19 ס"מ. משקלו משתנה במידה רבה מפרט לפרט, ובכל פרט המשקל משתנה גם מיום ליום ונע בין 25 ל-56 גרם. מוטת כנפיו כ- 42-48 ס"מ. הראש רחב, שטוח ומכונס. לסיס מקור קצר, דמוי משולש, אך מפער פיו גדול ביותר וזוויות פיו נמצאות מאחורי קו העין. העיניים גדולות ושקועות בתוך הפנים. הן מוגנות מצדן הקדמי בנוצות קצרות וקשות, דמויות שער. פיסת הרגל קצרה מאוד, כ- 10 מ"מ אורכה, והיא עוטה נוצות מעטות בקדמתה. הרגליים קצרות מאוד ובמעוף הן מוסתרות בין נוצות הבטן עד כי העוף נראה כחסר רגליים. כך מצטמצם החיכוך תוך כדי המעוף. הרגל קצרה אך חזקה וכל 4 אצבעותיה פונות קדימה. הטפרים חזקים וקצותיהם כפופים. הרגליים משמשות רק לתלייה ולטיפוס על קירות וצוקים. הן אינן משמשות לעמידה או להליכה.

לסיס במעוף צללית טיפוסית: כנפיו צרות, ארוכות וחרמשיות. זנבו ארוך יחסית וממוזלג, אם כי הוא קצר במידה ניכרת מזנבן של הסנוניות למיניהן הדומות לו. אורכו של הזנב כ- 75 מ"מ בהשוואה לכ- 120 מ"מ אצל סנונית הרפתות, לדוגמה.

נוצותיו, ובעיקר בחלקי הגוף העליונים, שחומות-שחורות, ובזוויות מסוימות יש להן ברק ירקרק. הסנטר והגרונן לבנבנים.

אין הבדלים בצבע הניצוי בין זכר לנקבה. בסוף הקיץ הסיסים נראים בהירים יותר, וצבעם כמו דהה. הם מחליפים את נוצותיהם במעונות החורף - מקרה חריג למדיי בין העופות.

הלובן בסנטר ובגרונן ניכר יותר בצעירים, שגם אברות כנפיהם בהירות יותר.

צבע קשתית העין חום, והמקור והרגליים שחורים.

משך החיים: באירופה נמצא כי תוחלת החיים הממוצעת שלהם היא כ- 7 שנים, ונמצא פרט מטובע בן 21 שנים.

מינים דומים בארץ: סיס חוורור *A. pallidus*. מין זה דומה מאוד לסיס החומות ובשדה קשה להבחין ביניהם; הסיס החוורור מעט בהיר יותר וצבעו הכללי שחום-אפרפר. הכתם הלבן בגרונו גדול וברור יותר. ניתן לבלבל גם בין סיס חומות ומיני סנונית אחדים.

חברותיות: חי בלהקות כל ימות השנה ומקנן במושבות. הקשר בין בני הזוג נמשך שנים אחדות. במחקר שנערך באירופה נמצא כי הקשר בין בני הזוג עשוי להימשך לפחות 12 שנים.

התנהגות: רגליו של סיס חומות משמשות רק לתלייה ולא לעמידה או להליכה. לפני שהוא מתחיל לעוף הוא כמו מטיל את עצמו ממקום תלייתו. במעופו הוא חובט בכנפיו פעמים אחדות בכוח ובמרץ, ואחר כך גולש בכנפיים פרושות, ואינו מקפלן אל גופו כדרך הסנוניות.

להקותיו, המונות עשרות ולעתים מאות פרטים, חגות ומסתחררות בין בניינים, בעיקר בשעות בין הערביים, בזריזות ובמיומנות מפתיעה. הסיסים כמו רודפים זה אחר זה, צורחים ומציצים. עם בוקר הם עפים אל מחוץ לתחומי העיר כדי לצוד בשדות. כאן ניתן לראותם עפים כה וכה, מסתובבים ומסתחררים ולפתע נעלמים. הסיסים צדים לרוב את טרפם בגובה רב, בשעה שהסנוניות צדות סמוך לפני הקרקע וזה עשוי להיות סימן הבחנה טוב ביניהם. באירופה, בה עשוי לשרור אקלים גשום גם בקיץ, הם צדים סמוך לפני הקרקע, ולפעמים אף נודדים ומתרחקים מהאזור הגשום. לעתים בגשם הם גם פורשים לקניהם, ועשויים לשהות בהם במשך ימים אחדים ולצום. אקלים גשום וקר, הגורם לחוסר מזון, הוא אויבם העיקרי, שכן אויבים טבעיים כמעט ואין להם - שום דורס אינו מסוגל ללכוד אותם פרט לבז עצים ובז שחור. בתחומי העיר הם ממשיכים לעופף ולהשמיע קולם עד לחשכה, ואז הם צוללים בבת אחת ללינה בקנים שלהם או לידם. מחוץ לעונת הקינון מבלה הסיס את כל זמנו באוויר. שם הוא אוכל, ישן, מסדר את נוצותיו, אוסף את חומרי הקינון ולעתים אף מזדווג תוך כדי מעוף.

הסיס עף בדרך כלל במקור סגור. הוא פותח אותו רק כדי לצוד חרקים או לאסוף חומרי קינון. שיטת הציד בפה פעור כמוה כרשת פרפרים, והחרקים הנלכדים נדבקים זה לזה בריר עד היותם גוש אחד.

תפוצה בעולם: פליארקטית ומשתרעת על פני מרבית אירופה, צפון אפריקה, המזרח התיכון ומרכז אסיה. כל אוכלוסיותיו של סיס חומות נודדות בסתיו וחורפות באפריקה הטרופית מדרום לקו המשווה, בעיקר מקו רוחב 10° ודרומה.

תפוצה בארץ: דוגר בצפון הארץ ובמרכזה; מצוי אז בעיקר בערים וביישובים הגדולים. חולף בכל רחבי הארץ; חורף באזורים מדבריים ובעיקר לאורך עמק הבקע הסורי אפריקני.

מקומות החיות בישראל: את קניו הוא ממקם בנופים אנכיים: צוקים, מצוקי חוף הים, קירות סלע ומבנים מעשה ידי אדם, אך במעופיו הוא עשוי להגיע לנופים שונים ומגוונים.

האוכלוסייה המקייצת שבה ארצה החל מתחילת פברואר ובעיקר בתחילת חודש מרס. אוכלוסייה זו, הנמנית עם תת המין *A. a. apus* נודדת חזרה דרומה החל מאמצע מאי, ובעיקר במשך יוני. רק פרטים מעטים ממנה נותרים עד יולי.

תת מין זה גם חולף ברחבי הארץ. נדידת הסתיו נמשכת בין סוף מאי לאמצע נובמבר. הנדידה היא בלהקות המונות עשרות, ולעתים אף מאות פרטים.

נדידת האביב מתמקדת בעיקר באפריל-מאי. נדידה זו המונית יותר מנדידת הסתיו וניכרת יותר באילת ובחלקיה המזרחיים של ישראל. באביב חולף גם תת המין *A. a. pekinensis* שתפוצתו משתרעת בין אירן לסיין.

תזונה: חרקים מעופפים ובעיקר זבובונים ויתושים.

קינן ודגירה: עונת הקינן נמשכת בין החודשים מרס עד יוני. במשך זמן זה הסיסים משלימים מחזור קינן אחד.

הזכרים מקדימים את הנקבות בימים אחדים לשוב ממעונות החורף. הם עפים היישר למושבות הקינן, ואם קנם מאשתקד נותר - הם ישנים בו. אף הנקבה שבה ללון בקן, וכך מתחדש הקשר בין בני הזוג.

זוג הסיסים דוגר לעתים ביחידות, אך לרוב הם דוגרים במושבות המונות 10-30 זוגות. מושבות הקינן ממוקמות במקומות מוגנים, הנישאים כדי מטרים אחדים מפני הקרקע. הקנים נבנים לרוב במבנים מלאכותיים כגון מתחת לכרכוב הגג, בסדק בתריס או בחור בקיר, ורק לעתים רחוקות במצוק, בנקרת עץ או בין כפותיו הנבולות של דקל ושינגטוניה. הקן ממוקם כך שמתחתיו מצוי מרחב פתוח, מרחב המאפשר לסיס להפיל את עצמו מהקן ולצבור מהירות עוד בטרם יתחיל לחתור בכנפיו ולעוף לדרכו. לעתים קיימת תחרות עם דרורים על מקום הקינן, ולעתים הסיסים רבים זה עם זה על אתר הקן. את חומרי הקינן הדרושים לבניית הקן אוספים שני בני הזוג באוויר. הם לוכדים כך נוצות, שערות, ציציות של זרעים, פיסות נייר ועשבים יבשים המרחפים בחלל האוויר. הם מדביקים את חומרי הבנייה ברוק, ועם הזמן העיסה מתקשה למקשה אחת. כך הם, ואחר כך גוזליהם, יכולים לזחול בתוך הקן ללא חשש כי יסתבכו במרכיביו. לרוב הם בונים את קנם על גבי בסיס הקן מאשתקד, ומוסיפים חומרי קינן גם במהלך הדגירה. הקן עגול ושטוח, קוטרו 7.5-10.5 ס"מ ועומקו 2.5 ס"מ בלבד.

בבוא הסיס לקן הוא נתלה באצבעותיו בבליטה כלשהי וזוחל פנימה. לעתים הוא נוחת במישרין בתוכו במלוא מהירות המעוף, ונעצר רק בדופן. בקן בני הזוג מנקים זה לזה את הנוצות ומסרקים אותן - תהליך הנמשך גם בעת הקינן. הסיסים מזדווגים לרוב עם בוקר או בדמדומי הערב על הקן, אך נצפו גם הזדווגויות באוויר. הנקבה מטילה בראשית חודש מרס שתי ביצים, לעתים שלוש, ביצה אחת מדי יומיים או שלושה. לפי נתונים מאנגליה ההטלה מתרחשת בין 8.00 ל-11.00 בבוקר. הביצה אליפטית, מוארכת, שני צדיה כדים וקליפתה לבנה וחלקה. ממדי הביצה הם: 25X16 מ"מ ומשקלה כ-3.5 גרם. הדגירה מתחילה עם השלמת התטולה. שני בני הזוג דוגרים במשמרות, והפרט שאינו דוגר לן בסמוך לקן. משך הדגירה 18-20 ימים. באירופה, בה ההורים נוטשים את משמרתם בימי גשם או קור למשך ימים רצופים, הדגירה מתארכת ב-4-5 ימים.

הגוזלים בוקעים עיוורים ועירומים. לועם ורדרד ושוליו לבנים-ורודים. בקצה לשונם נקודה חומה. משקלם עם בקיעתם כ-3 גרם. עם בקיעתם של הגוזלים 2 מאצבעותיהם פונות קדימה ו-2 אחורה, ורק תוך כדי התפתחותם כל האצבעות פונות קדימה. ההורים מאכילים אותם בגושים של חרקים קטנים המודבקים זה לזה. בכל כדור כזה יותר מ-1,000 חרקים ומשקלו 1.5-2 גרם. כשהסיס שב לקן עם כדור כזה אפשר להבחין בגרונו התפוח. הגוזלים מחדירים את מקורם לתוך לועו של ההורה, וזה מקיא להם פירורים פירורים. כהתאמה לאפשרות של מחסור במזון בשל מזג אוויר גשום, הגוזלים מסוגלים לשרוד במשך ימים אחדים בלי לאכול. הם מורידים אז את טמפרטורת גופם, ועשויים לאבד עד כדי 50% ממשקל גופם. הגוזלים שוהים בקן 5-8 שבועות, בהתאם לאספקת המזון. משקלם עשוי להגיע כדי 50 גרם, והם כבדים אז מהוריהם ב-10 גרם לערך. משקל עודף זה הוא בבחינת מילוי מצברים שכן עם פריחתם מהקן הגוזלים עצמאיים לחלוטין ואינם זוכים עוד להאכלה על

ידי הוריהם. הגוזלים שוהים כל הזמן באוויר, ותוך פרק זמן לא ארוך הם נודדים לאפריקה ומקדימים בכך את הוריהם. הם מגיעים לבגרות מינית בגיל 3-4 שנים.

פרטים מיוחדים: מועד שוב הסיסים קבוע למדי, כפי שציין כבר ירמיה הנביא: "ותר וסיס ועגור שמרו את עת באנה" (ירמיה ח', 7).

מקורות מידע:

1. פז, עוזי, 2000, תקליטור "העופות בישראל" בהוצאת סי די מדיה וטבע הדברים.
2. פז, עוזי, 1986, האנציקלופדיה לחי ולצומח בא"י, כרך 6 הוצ' החברה להגנת הטבע ומשרד הביטחון.

אתרים נוספים בהם ניתן לקרוא על סיס החומות

הסיס בבולים

<http://my.ort.org.il/holon/birds/ap2.html>

מידע על הסיס

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=1090&>

אתר מידע על הסיס

http://www.commonswift.org/sis_hachomot.html

קינן ותיבות קינן לסיסים.

http://www.commonswift.org/nests_english.html

מידע כללי על הסיסים - אנגלית

<http://www.birdsofbritain.co.uk/bird-guide/swift.htm>

וגם באתר

<http://www.rspb.org.uk/birds/guide/s/swift/index.asp>

ליקטה וערכה שלומית ליפשיץ

shlompof@netvision.net.il

www.yarbirds.org.il

תודות על הסיוע בליקוט החומר להדס כץ שדה חן